

УДК 821.162.1

Ольга ЦІВКАЧ

**ЛІТЕРАТУРНИЙ ПОРТРЕТ КАТАРИНИ КОССАКОВСЬКОЇ У РОМАНІ
ЮЗЕФА ІГНАЦІЯ КРАШЕВСЬКОГО «МАЧУХА»**

У статті йдеться про історичний роман Ю. І. Крашевського «Мачуха», в якому створено своєрідний літературний портрет однієї з найвідоміших жінок XVIII століття, власниці міста Станіславова Катарини з Потоцьких Коссаковської.

Велика кількість історичних романів Юзефа Ігнація Крашевського базувалася на подіях XVIII століття та часах панування польського короля Станіслава Августа Понятовського, цей період польської історії був предметом найбільшого зацікавлення письменника. Єжи Яровецький висловив припущення, що до даної тематичної групи входять тридцять шість історичних романів¹, серед них є й роман «Мачуха», написаний Крашевським у 1872 році. Дія роману відбувається у 80-х роках XVIII століття, головні герої переважно фікційні персонажі, але письменник у своєму творі також дає характеристики найбільш відомим історичним діячам тогочасної Польщі. Станіслав Серотвинський звернув увагу на те, що цей твір не можна назвати «справжнім історичним романом», якщо брати до уваги головні жанрові ознаки², але Крашевський створюючи «Мачуху» усе ж використав різноманітні джерела, серед яких були праці істориків, оригінальні документи, спогади, з них він черпав образи героїв від головних до епізодичних³. Для більшої вірогідності представленого світу він використав деяку лексичну стилізацію, це надало роману рис історичної автентичності та реалістичності⁴. Без сумніву змістовне багатство його романів ще довгі роки буде джерелом знань з історії та інформацією про життя людей минулих століть. У творі майстерно описано побут й культуру XVIII століття, відтворено процес зародження й становлення національного польського театру, який стане трибуною для народу, що на довгі роки був позбавлений державності. Правда, у романі «Мачуха» ми не знайдемо опису доленосних історичних та політичних подій, головна інтрига

---

¹ Jarowiecki J. O powieści historycznej Józefa Ignacego Kraszewskiego. Prace monograficzne. – № 129. – Kraków : Wydawnictwo Naukowe WSP, 1991. – 231 s.

² Sierotwiński St. Posłowie // Kraszewski J. I. Macocha. – Warszawa : Ludowa spółdzielnia wydawnicza, 1968. – S. 503–504. – S. 496.

³ Danek W. Pisarz wciąż żywy. Studia o życiu i twórczości Józefa Ignacego Kraszewskiego. – Warszawa : Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, 1969. – 294 s.

⁴ Jarowiecki J. O powieści historycznej Józefa Ignacego Kraszewskiego. Op. cit., 231 s.

твору є типово родинно-побутовою, події загальнопольського масштабу висвітлюються автором у критичному плані і не впливають на долю головних героїв роману – шляхтича Саломона Добка та його доньки Лаури, оточених великою кількістю епізодичних персонажів, створених уявою автора. Деякі історичні постаті виведені під власними іменами: це король Станіслав Август Понятовський, відомий польський актор Войцех Богуславський, єзуїт, письменник та драматург доби Просвітництва Францішек Богомолець, Катарина Коссаковська з Потоцьких каштелянова Камінська, власник банку Пьотр Фергусон Теппер та інші. Іноді Крашевський, замість відомого історичного прізвища використовував титул або суспільний статус свого героя – в постаті Гетьмана легко можна розпізнати державного й військового діяча князя Міхала Казимира Огінського тощо. Крашевський подбав також про психологічну мотивацію вчинків цих персонажів, які відіграють безпосередню роль в наративі твору, створюють багате тло для незвичайних й різноманітних пригод головних героїв. Крашевський мав надзвичайну здібність вводити в коло достовірних історичних осіб вигаданих ним героїв, робив це майстерно і ми віримо, що «пам'ятні історичні події були пов'язані саме з цими прибульцями із світу авторської фантазії»⁵.

Роман починається подіями, які відбуваються в пущі, де здавна оселися шляхтичі з роду Добків гербу Холева, в осаді Боровці, а після втечі героїні Лаури від злої мачухи її пригоди продовжуються у Варшаві. Дія в романі могла відбуватися в період з 1764 до 1795 року, тобто в часи панування польського короля Станіслава Августа Понятовського (1732 – 1798). Деякі дати, відповідно до описаних подій і історичних постатей, теж можна реконструювати – це приїзд актора Войцеха Богуславського до Варшави та його спроби організувати національний польський театр в 1778 році, а описане в романі банкрутство банку Топпера дійсно мало місце у 1793 році. Також відомо, що одна із історичних постатей роману Катарина Коссаковська з Потоцьких каштелянова Камінська в 1767 році силою була вивезена до Варшави: «przez Moskalów w areszcie politycznym do Warszawy była przyprowadzona»⁶ як небезпечна особа, що в Галиції на своїх землях підбурювала польську шляхту проти влади короля: «Kossakowska zaś pozostawszy w kraju, burzyła Polaków przeciw królowi i Rosji, do konfederacji podbudza»⁷. Художній дискурс роману Крашевського «Мачуха» характеризується яскравою образністю, мова збагачена елементами живої розмовної мови XVIII століття, вражають знання автора та його вміння відбирати точні деталі, з допомогою яких майстерно відтворена атмосфера життя польського суспільства так званої «Станславівської епохи». Безперечно свою роль тут відіграв композиційно доцільний й виразний літературний портрет Катарини з Потоцьких Коссаковської (1722 – 1803), суспільно-політична діяльність якої як польської патріотки, опікунки осиротілих синів Станіслава Потоцького (1698 – 1760) – Вінцентія й Францішка, власниці міста-фортеці Станіславова, розумної та дотепної жінки, Крашевському-історику була добре відомою. У романі вміщено не традиційний опис зовнішності пані Коссаковської, як засіб характеротворення та індивідуалізації персонажу, а

⁵ Парандовський Я. Алхімія слова / Пер. з пол. Ю. Попсуєнко. – К. : Дніпро, 1991. – 374 с. – С. 31.

⁶ Cieszkowski L. Pamiętnik anegdotyczny z czasów Stanisława Augusta. Z rękopismu wydany przez J. I. Kraszewskiego. – Poznań : J. K. Zupański, 1867. – 348 s. – S. 266.

⁷ Ibidem, S. 266.

своєрідний літературний портрет цієї непересічної особистості. Справедлива думка дослідника, що подібний портрет у художньому творі «представляє собою складно змодельовану структуру. Поруч з такими важливими периферійними референтами, як обличчя, костюм, етикет, провідне місце, перш за все посідає поведінка, спосіб життя та вчинки, де базові аксіологічні домінанти ґрунтуються на ролі та внеску конкретної особистості в суспільне життя краю. Таким чином, зовнішньо нейтральний портрет плавно переходить у портрет-характеристику»⁸. Власне, з допомогою такого портрету-характеристики Катарини Коссаковської Юзеф Ігнацій Крашевський створює правдивий і критичний художній образ минулого, висловлює своє негативне ставлення до традиції ідеалізації польської історії, що набрала розмаху в польській літературі після поразки січневого повстання 1863 року.

Вивчаючи домашні архіви волинської шляхти, Юзеф Ігнацій Крашевський приблизно в 1859 році виявив цікавий рукопис, який пізніше опрацював та видав у Познані під назвою «Pamiętnik anegdotyczny z czasów Stanisława Augusta»⁹. У передмові до цього видання Крашевський зазначив, що «imię autora pamiętnika, który ogłaszamy, dotąd dla nas zostało zagadką. Rękopis pisany dosyć niepoprawnie, pospiesznie i niestarannie, dostał się nam przed lat dziesiątkiem na Wołyniu. Z niego mało co zaczerpnąć można wiadomości o pisarzu, który zdaje się nazywał Cieszkowski»¹⁰. Рукопис належав сину Цешковського, батько якого був знайомий з багатьма видатними діячами XVIII століття, брав участь у Барській конфедерації та в своїх спогада описав все «jak słyżał, co tu gdzieś ktoś opowiadał»¹¹. У книзі, що складалася з сімнадцяти частин, йшлося переважно про популярних чоловіків-політиків (Тадеуша Костюшка, Гуго Коллонтая, Францішка Дмоховського та інших), з якими зустрічався автор спогадів, або чув про їх діяльність, також він приятелював з магнатськими родами Потоцьких й Годзьких. Один із розділів автор присвятив спогадам про Катерину з Потоцьких Коссаковську каштелянову Камінську¹², хоча вважав, що його збідностей не вистачить, щоб гарно описати життя цієї талановитої і добродесної жінки, бо вона «czyniła zaszczyt płci swojej w Polsce»¹³, а всі її вчинки, розум й характер «wyższe były nad pospolicich kobiet i dlatego przyznając jej mężkie zalety, zwano ją pospolicie w Polsce: Nic mulier (*ten niewiasta*). Miała też rozum prawdziwie mężki»¹⁴. Щодо своїх здібностей Цешковський мав рацію, бо більша частина його спогадів нагадує звичайні плітки, але вони дуже пластично та яскраво передають дух минулих століть.

Напевно саме це джерело надихнуло Крашевського на змалювання постаті пані Коссаковської в романі «Мачуха», хоча вона не виконувала ролі активного персонажу, не мала безпосереднього впливу на долю головної героїні Лаури, але її влучні, гострі, критичні характеристики аристократів, які забули польські звичаї і традиції, її глузування над коспомолітизмом багатой шляхти та модою на все іноземне, дали змогу письменнику показати власне негативне ставлення до польських можновладців XVIII століття, а героїні твору Лаурі допомогли краще зрозуміти стосунки у вищих колах Варшави та

⁸ Єршов В. О. Польська література Волині доби романтизму: генологія мемуаристичності. – Житомир: Полісся, 2008. – 620 с. – С. 484.

⁹ Cieszkowski L. Pamiętnik anegdotyczny... Op. cit.

¹⁰ Ibidem, S. I.

¹¹ Ibidem, S. V.

¹² Ibidem, S. 267–282.

¹³ Ibidem, S. 267.

¹⁴ Ibidem, S. 268.

вийти з усіх пригод з високо піднятою головою.

До того ж 1862 року у варшавській газеті «Tygodnik Ilustrowany» була надрукована велика стаття-спогад про Катерину з Потоцьких Коссаковську, в ній наведено багато цікавих фактів з життя пані каштелянної Камінської. Автор укрався за ініціалами «L. S.»¹⁵ Крашевський, який того року ще жив у Житомирі, міг знати про це джерело. Але спогади Цешковського, публікацію яких здійснив Крашевський в 1867 році, стали більш популярними, їх передруковували навіть у звичайних календарях¹⁶, тому письменник в 1872 році міг без перебільшення написати у романі «Мачуха», що Катерину Коссаковську, знають в усій Польщі як розумну та найдотепнішу жінку свого часу: «Z imienia przynajmniej mało kto nie zna pani Kossakowskiej, najdowcipniejszej kobiety owych czasów, gdy na dowcipie nie zbywało nikomu»¹⁷.

Спогади Цешковського не були позбавлені історичних помилок і неточностей¹⁸, мова рукопису була далека від досконалості, але Крашевський був заінтригований «wizerunkami osób, żywo i wiernie opisanych»¹⁹, тому використав деякі факти з цього документу в інших своїх творах²⁰. Власне, майже увесь XIII розділ спогадів Цешковського складається із популярних анекдотів, які кружляли по всій Польщі про те, як Катерину Потоцьку молоду, поставну дівчину видали заміж за багатого, але горбатого: «pospolicie Karlem zwany»²¹ та малорослого пана Коссаковського каштеляна Камінського, як Коссаковська «воювала» з австрійськими чиновниками усіма доступними їй засобами й була в цьому досить вигадливою, про те, як під час подорожі Галицією австрійський імператор Йосиф III в 1783 році відвідав Станіславів, де його гостинно вітала Катарина Коссаковська у своєму родовому замку Потоцьких, що був пишно декорований на честь високого гостя, як повернувшись до Галиції ввела звичай пісних обідів у п'ятницю, мешкаючи в палаці єпископа при церкві св.Юра у Львові тощо²². Цікаво, що Крашевський, добре знаючи зміст записок Цешковського, жодного разу не використав ці анекдотичні розповіді як джерело до ілюстрації літературного портрету Коссаковської. Відомо, що Крашевський був противником ідеалізації минулого²³, але в літературному портреті Коссаковської він описує лише позитивні риси її характеру, перш за все, її політичну свідомість, гострий розум, дотепність й виняткове почуття гумору: «Pani Kossakowska miała go z bożej łaski, dobrej próby i pod piętnem tej krwi, z której pochodził. W rodzinie Potockich nigdy na zdolnościach nie zbywało; bywały różne, szły w kierunkach rozmaitych, ale głowy mieli. Dość na jedną epokę Ignacego, Jana, a choćby i najniezwyklejszego ze szczęśliwych, któremu ludzie odejmowali zdolności, choć je miał, a duma je i lekkomyślność zacięniała. Pani Kossakowska miała dowcip

¹⁵ L. S. Katarzyna z Potockich Kossakowska, kasztelanowa Kamińska // Tygodnik Ilustrowany. – 1862. – № 135. – 26 kwietnia. – S. 161–163.

¹⁶ Katarzyna z Potockich Kossakowska, kasztelanowa Kamińska. Wyjątek z «Pamiętnika agend.» J. I. Kr. // Kalendarz powszechny Stanisławowski na rok 1871 świąteczny, domowy i gospodarski obrządku łacińskiego i ruskiego, zastosowany do użytku wszystkich mieszkańców. Rocznik 35 – Stanisławów : Jan Dankiewicz, 1871. – S. 45–48.

¹⁷ Kraszewski J. I. Macocha. – Warszawa : Ludowa spółdzielnia wydawnicza, 1968. – 529 s. – S. 247.

¹⁸ Jarowiecki J. O powieści historycznej J. I. Kraszewskiego... Op. cit., S. 122.

¹⁹ Ibidem, S. 186.

²⁰ Ibidem, S. 189.

²¹ Ibidem, S. 267.

²² Cieszkowski L. Pamiętnik anegdotalny z czasów St. Augusta... Op. cit., S. 275–277.

²³ Bujnicki T. Polska powieść historyczna XIX wieku. Op. cit., S. 18.

Potoczny (jak ją zwała), dumny, ostry, nielitościwy, poważny, ironiczny, wcale nie figlarny i nie giętki. Cięła nim jak bułatem, a komu się nim dostało po głowie, długo bliznę nosił. Samemu królowi jegomości nieraz się dostawało»²⁴. Крашевський постійно підкреслює, що Коссаковська у будь-якому оточенні звертала на себе увагу: «cała uwaga była zwrócona na gospodynie, której postać i rysy, obejście, słowa miały cechę niezwykłą. Zdawała się cały boży świat mieć za fraszkę i nie szczędziła w mowie nikogo»²⁵. Як один із способів характеристика Коссаковської, автор обирає також її позитивне ставлення до театру, про який вона говорить, що любить, «ale szlachetny, wzniosły, który do uczuć pięknych budzi i na chwile choć człowieka z powszedniego błota wurygadza»²⁶. Не варто забувати, що Катарина Коссаковська була людиною свого часу, вмiла користуватися привілеями свого походження, була вправною політичною інтриганкою і, без сумніву, мала й негативні риси. Але Крашевському було важливим використати гострі, влучні й сатиричні вислови пані каштелянної, критично прокоментувати життя та вчинки польських можновладців, тому що висловам-афоризмам пані Коссаковської польський читач вірив у першу чергу.

Дослідники творчості Крашевського неоднаразово підкреслювали, що серед необхідних матеріалів для створення своїх романів та повістей письменник використовував також «portrety i rozmaitego rodzaju sztychy oraz ryciny, na podstawie których pisarz mógł kreślić dziesiątki postaci historycznych, ich wygląd zewnętrzny, ubiory i stroje»²⁷. Серед них визначне місце займали старовинні портрети короля і відомих осіб. Письменник неоднаразово висловлювався на тему впливу мистецтва на формування вигляду й особливостей характерів автентичних постатей, які описував у своїх творах²⁸. Портрет у малярстві – це жанр, він ніби концентрує в собі всю образну систему твору, він дорівнює їй. В літературі портрет є елементом структури твору та завжди існує ніби всередині образної системи роману, його неможливо відокремити від сюжету, від історичного контексту, в якому персонажі живуть і діють. На противагу мальованому, літературний портрет використовує вербальне зображення, як зовнішності персонажу, так і його дій та вчинків. Але у малюнка-портрету і портрету в літературі одна мета – вони намагаються передати характер, думки, психологічний настрій людини. Тому ми припускаємо, що Крашевський, який сам був художником-аматором, навіть власноруч виконав ілюстрації до другого видання своїх спогадів «Wspomnienia Polesia, Wołynia i Litwy (1860)»²⁹, при створенні літературного портрету пані Коссаковської міг скористатися візуальним зображенням Катарини Коссаковської. Напевно він бачив її портрет, створений у 1773 році придворним художником Станіслава Августа Понятовського Луї Франсуа Марто (1715 – 1804)³⁰, на якому зображена жінка приблизно 50-ти років, звичайної

²⁴ Kraszewski J. I. Macocha. Op. cit., S. 247–248.

²⁵ Ibidem, S. 248.

²⁶ Ibidem, S. 250.

²⁷ Jarowiecki J. O powieści historycznej Józefa Ignacego Kraszewskiego. Op. cit., S. 101.

²⁸ Ibidem, S. 128.

²⁹ Okoń W. Malarstwo a literatura // Słownik literatury polskiej XIX wieku. / pod red. J. Bachorza i A. Kowalczykowej. – Wrocław : Zakład Narodowy im. Ossolińskich. Wydawnictwo, 1991. – S. 528–532. – S. 532.

³⁰ Portrety osobistości polskich znajdujących się w pokojach i w galerii pałacu w Wilanowie. Katalog. – Cz. I. – Warszawa : Wydawnictwo Muzeum narodowe w Warszawie, 1967. – 396 s. – S. 85–87.

зовнішності, що одягнена згідно з модою свого часу, але без зайвих прикрас. Але її обличчя приваблює великими розумними очима й ледве помітною іронічною посмішкою. Такою ж вперше побачила Катарину Коссаковську героїня роману «Мачуха» Лаура Добек під час прогулянки у Варшаві: «Pierwsza, która się przybliżyła była słusznego wzrostu kobieta, sucha i chuda, rysów twarzy grubych i męskich, ubrana mniej starannie, acz strój był kosztowny; twarz jej, mimo że ją brzydką nazwać było można, jaśniała chłodnym rozumem, a oczy tryskały dowcipem ... W postawie jej było coś dumnego i rozkazującego»³¹. Як бачимо, Крашевський теж акцентує на деталях, підмічених художником-портретистом: гордовита постава й спокійна гідність в спілкуванні з людьми: «Zawsze jednak wielka pani»³².

Пильна увага до портрету в літературі і мистецтві ґрунтується на загальній закономірності, згідно з якою внутрішні психічні стани людей відбиваються зокрема у міміці й рухах героїв. Важливими елементами образотворення, у портреті Коссаковської, використаних як в романі Крашевського, так і на малюнку Марто, стають елементи невербального спілкування: погляд, поза, жест, тобто «мова тіла»³³. Відомо, що обличчя й руки передають нам практично всю інформацію про конкретну людину, перш за все, ми звертаємо увагу на очі, а потім на руки людини, які є одним із важливих засобів психологічної характеристики героя, як в літературі, так і в малярстві. Подібність характеристики Коссаковської у Марто і у Крашевського вражає. На малюнку Катарина Коссаковська зображена в спокійній позі, очі спрямовані на глядача, вони ніби запрошують до розмови³⁴, але її права рука підтримує голову, вказівний палець спрямований вгору. Психологи стверджують, що подібний жест означає нудьгу та критичне ставлення до життя³⁵. Так Луї Марто делікатно підкреслив внутрішній стан Коссаковської, яка нудьгувала у Варшаві, була штучно позбавлена можливості брати активну участь у суспільно-політичному житті Польщі. Лише в 1774 році вона повернулася до Станіслава, де буде вести активну політичну діяльність та дбати про добробут родини Потоцьких, пізніше буде жити у Львові і Крестинінополі³⁶.

У романі «Мачуха» Крашевський також використовує цей характерний жест і позу Коссаковської, що відтворена у малюнку Марто, які передають її думки, створюють голофрастичну конструкцію³⁷, в якій невербальний текст ніби знаходиться у середині цього жесту, його не треба «подвоювати словами», це не тільки звичайний рух тіла, а своєрідний рух душі. Він розповідав читачам про те, що вона відчувала, про що думала довгими самотніми вечорами у Варшаві. Контекст детермінує значення жестів, позбавляє їх двозначності, свідчить про загострену увагу автора до деталей у

³¹ Kraszewski J. I. Macocha. Op. cit., S. 243.

³² Ibidem, S. 248.

³³ Brocki M. Kulturowy obraz ciała. // Brocki M. Język ciała w ujęciu antropologicznym. – Wrocław : ASTRUM, 2001. – S. 119–239. – S. 197.

³⁴ Portrety osobistości polskich... Op. cit., S. 41–45. Портрет Катарини Коссаковської в наш час знаходиться в портретній галереї палацу у Віланові, копія портрету зроблена у половині XIX ст. Щепаном Баранським – в Національному музеї у Варшаві.

³⁵ Пастухов Е. С. Мимика, взгляд, поза и жесты. – Електронний ресурс. – Режим доступу: // http://www.elitarium.ru/2007/10/30/mimika_vzgljad_poza_zhesty.html.

³⁶ У наш час це місто Червоноград Львівської області.

³⁷ Bitti P. E., Poggi I. Symbolik nonverbal behavior: Talking through gestus // Fundamentals of nonverbal behavior, R. Feldman, B. Rime (eds). – Cambridge, 1993. – P. 440–447. – P. 446–447.

літературному портреті Коссаковської. Так, під час однієї вечери в палаці Потоцької, яку описує Крашевський у романі «Мачуха», Катерина Коссаковська, подивившись на своїх гостей, послухавши їх розмови, темою яких були дрібні «міські плитки», новини про розлучення й шлюби, про сварки у відомих аристократичних ролинах, з сумом *лідперла голову рукою* та почала важливу розмову з сусідкою каштеляною Віською про державні справи, про майбутнє країни, яке не турбувало державних мужів, що тримали в своїх руках долю Польщі. Розмова починається з риторичного питання Коссаковської: «Jak tu zwątpić o kraju i o przyszłości patrząc na taki zastęp mężów, którzy losy nasze w dłoniach swych dzierżą?»³⁸

Одночасно це питання-відповідь й самого Юзефа Ігнація Крашевський, який разом з Коссаковською озвучує свої думки про те, яке політичне майбутнє чекало Польщу, якщо один з тогочасних сенаторів лише займався алхімією й пошуком філософського каменя, другий ночами грав у карти, третій постійно перебудовував свої маєтки, а той, хто повинен був займатися економікою, писав вірші, прикрашав свою перуку³⁹, а в цей час «szable rdzewieją»⁴⁰. Сам король Станіслав Август Понятовський більшу частину дня присвячував не вирішенню важливих державницьких питань, а урокам малювання, які йому давав італійський художник Марчело Баччиареллі⁴¹. Пані Коссаковська розповіла про ці події, які не могли не турбувати кожного поляка-патріота, але її гостей, переважно представників вищого світу Варшави, не цікавлять такі проблеми, а «товстенька і весела» каштелянова Віслицька вважає, що не варто цим займатися, хай турбується про долю Польщі Пан Бог: «Co my tam sobie główę będziemy kłopotali... to Jego rzecz!»⁴². Так застосовуючи метод контрасту, Крашевський протистовляє зіпсованій атмосфері міста Варшави дух давньої польської традиції, в якій шанували рідні звичаї й мову, та яка ще зберіглася у ролинах політично свідомої польської аристократії⁴³. Противником королівської влади Коссаковська показана згідно з історичною правдою, яку письменник не прикрасив анекдотами про власницю Станіслава пані каштелянову Камінську. Психологічно точним літературним портретом Коссаковської він підкреслив однозначність своєї письменницької оцінки цієї історичної постаті, бо вважав, що історія повинна впливати на дійсність, перш за все, моральними уроками. Не випадково він створює історичний роман «Мачуха» 1872 року в столітню річницю першого розподілу Польщі. Того ж року письменник напише у відомому творі «Program polskim 1872. Myśli o zadaniu narodowi w stuletnią rocznicę pierwszego rozbioru», що моральна духовність становить «cała siłę naszą, z której się inne, nawet materialne, wyrabiać maja. Przyszłość więc jest w zachowaniu ducha, i wszystkiego co go krzepi, pomnaża, utrwała. Zwałony organizm dźwignąć potrzeba»⁴⁴. Існує думка, що Крашевський більше ніж історичним документам довіряв власній

³⁸ Danek W. Pisarz wciąż żywy. Studia o życiu i twórczości Józefa Ignacego Kraszewskiego. – Warszawa : Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, 1969. – 294 s. – S. 253.

³⁹ Sierotwiński St. Przypisy// Kraszewski Józef Ignacy. Macocha. – Warszawa : Ludowa spółdzielnia wydawnicza, 1968. – S. 505–525. – S. 515–516.

⁴⁰ Kraszewski J. I. Macocha. Op. cit., S. 523.

⁴¹ Danek W. Pisarz wciąż żywy... Op. cit., S. 253–254.

⁴² Ibidem, S. 254.

⁴³ Jarowiecki J. O powieści historycznej... Op. cit., S. 152.

⁴⁴ Olszewska M. J. Tajemnice świętości. «Boleszczyce» Józefa Ignacego Kraszewskiego // W poszukiwaniu sensu. Szkice o literaturze polskie XIX i XX wieku. – Warszawa, 2005. – S. 41–58. – S. 14.

інтуїції, маючи певність, що митець ліпше ніж історик відчуває, а тому краще розуміє минуле⁴⁵. Художні якості своєрідного історичного роману «Мачуха» виходять за межі жанру і звичайної конкретики, але обіймають важливий комплекс історичних подій, в яких укриті погляди на основи моралі і звичаїв кінця XVIII століття. Роман Крашевського не повинен був показати як то було насправді, а давав приклад нового мислення, яке тяжіло до більш глибокого аналізу змісту відомих історичних фактів та біографій історичних постатей минулого. Письменник збудував у романі «Мачуха» свою художню візію минулого Польщі, не уникаючи реалістичних деталей, але одночасно бачив в історії щось більше, ніж тільки предмет дослідження. Тому події, які описані в романі, й наведені історичні факти, відсилають нас до універсального виміру людської долі. Напевно, тому для Крашевського було важливим завдання створення літературного портрету Катарини Коссаковської з Потоцьких каштелянкової Камінської.

Olga Ciwkacz

**Portret literacki Katarzyny Kossakowskiej w powieści
J. I. Kraszewskiego «Macocha»**

W artykule przeprowadzono analizę powieści historycznej J. I. Kraszewskiego «Macocha», szczególną uwagę skupiono na portrecie literackim jednej z najwybitniejszych kobiet wieku XVIII, właścicielkę miasta Stanisławowa Katarzynie Kossakowskiej z Potockich.

Ольга Цивкач

**Литературный портрет Екатерины Коссаковской в романе
Ю. И. Крашевского «Мачеха»**

В статье идет речь об историческом романе Ю. И. Крашевского «Мачеха», в котором создан своеобразной литературный портрет одной из самых известных женщин XVIII века, владелицы города Станиславова Екатерины из Потоцких Коссаковской.

Olga Tsivkach

**Literary portrait of Catarina Kossakovska in the novel of
Yu. I. Krashevskiy «Stepmother»**

The article deals with the historical novel Yu. I. Krashevskiy «Stepmother». It is created a kind of literary portrait of one of the most famous women of the XVIII century, the owner of old town Stanislawov Catarina from family Potocki Kossakovska.

---

⁴⁵ Ibidem, 47.